

فصلنامه علمی سراج منیر، سال یازدهم، شماره ۳۸، بهار ۱۳۹۹، صص ۶۵-۹۰

مقاله پژوهشی

مطالعهٔ محورهای سورهٔ شوری با رویکرد سوره‌شناسی

مأده جعفری*

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، کرج، ایران

سید مجید نبوی

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه اراک، اراک، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۱۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۰)

چکیده

سورهٔ شوری، چهل و دومین سوره و یکی از هفت سورهٔ «حوامیم» در قرآن است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که این سوره دارای چه محورهای موضوعی است؟ و درباره چه مسائلی بحث می‌کند؟ در این نوع پژوهش‌ها، هر سوره به صورت جداگانه مورد مطالعه قرار می‌گیرد و در موارد ارتباط یک سوره با دیگر سوره‌ها تبیین می‌شود و در نهایت جایگاه و اهداف و مقاصد هر یک از سوره‌های قرآن کریم بازشناخته می‌شود. لازم به ذکر است که تحقیقات سوره‌شناختی بسیار کم است و ضرورت دارد که این نوع تحقیقات در تمامی سوره‌های قرآن انجام گیرد. روش جمع‌آوری مطالب در این پژوهش کتابخانه‌ای بوده و روش پردازش مطالب، توصیفی تحلیلی می‌باشد. در این پژوهش پس از بررسی جایگاه و ویژگی‌ها و فضائل و خواص و اسباب نزول سورهٔ شوری مشخص شد که این سوره دارای محورهایی چون: استمرار وحی، آمرزش خواهی فرشتگان، فلسفهٔ گوناگونی امت‌ها، دوست داشتن اهل بیت (ع) منشا معصیت‌ها و برتری دنیا بر آخرت و غیره می‌باشد.

واژگان کلیدی: شوری، حوامیم، سوره‌شناسی.

* Email: maedehjafari9574@yahoo.com (نویسنده مسئول)

۱. مقدمه

بحث و بررسی درباره سوره‌های قرآن، از دیرباز مطرح بوده و هست؛ اما اغلب از مرز کلیات و مباحث مربوط به مکی و مدنی، شأن نزول، تعداد آیه‌ها و کلمه‌ها و نام سوره‌ها و مطالبی از این قبیل فراتر نرفته است و جایگاه بایسته و رسالت شایسته یکایک سوره‌ها مورد بازشناسی قرار نگرفته است. به عبارت دیگر قرآن‌شناسی تفصیلی آن چنان که باید، تحقق نپذیرفته است و از همین روست که وقتی می‌خواهیم سوره‌ای را معرفی کنیم و با آن بیشتر آشنا شویم، احساس می‌کنیم که چندان چیزی در اختیار نداریم؛ به منابع هم که رجوع می‌کنیم غیر از اطلاعات شناسنامه‌ای تقریباً چیزی نمی‌یابیم. یکی از زمینه‌های گسترده تدبر و پژوهش در قرآن، سوره‌شناسی است که در آن شخص محقق، قرآن را نه به عنوان کتاب یا مجموعه‌ای از آیات، بلکه به عنوان مجموعه‌ای از سوره‌ها، مورد بررسی قرار می‌دهد. در واقع قرآن‌شناسی تفصیلی، به نوعی در برابر قرآن‌شناسی اجمالی قرار دارد. در میان مطالعات نوین قرآنی، سوره‌شناسی از تازه‌ترین و کم‌شناخته‌شده‌ترین زمینه‌هایی است که عرصه فراخ و بکری را پیش روی جستجوگران و حق جویان کتاب حکیم خداوند قرار می‌دهد. مبنای این نوع مطالعه، هدف‌مند و حکیمانه دانستن سوره‌های قرآن، نظم و چینش سوره‌ها، وحدت موضوعی هر سوره و انسجام استقلالی سوره‌ها در رساندن پیام است.

با توجه به اینکه محور موضوعی سوره شوری، مسأله وحی و عظمت آن می‌باشد، و این سوره بسی بیشتر از سوره‌های قرآن به مسأله مهم وحی پرداخته است و آشنایی با مضامین این سوره بر بالا رفتن و آگاهی انسان‌ها نسبت به مسأله وحی در زندگانی مسلمانان تأثیر می‌گذارد، همچنین این سوره یکی از هفت سوره گروه «حوامیم» می‌باشد و سوره‌های حوامیم بر طبق روایت پیامبر اکرم (ص) وائمه اطهار از جایگاه و موقعیتی ویژه برخوردار است. همچنان که پیامبر اکرم می‌فرماید: «لِكُلِّ شَيْءٍ لُبَابٌ وَ لُبَابُ الْقُرْآنِ الْحَوَامِيمُ»: برای هر چیزی مغزی هست و مغز قرآن حوامیم است (ر.ک؛ سیوطی، ۱۳۷۶:

۱/۴۹۰). در این پژوهش توسط دانش سوره‌شناسی به طور کامل با جنبه‌های سوره‌شناختی و مشخصات سوره شوری آشنا می‌شویم و از این طریق به فهم صحیح سوره، مفاهیم و پیام‌های اصلی و تعیین کننده آن راه می‌یابیم.

لازم به ذکر است که درباره سوره شوری تاکنون پژوهش‌های زیر انجام شده است
 ۱. وحی پژوهی با محوریت آیه ۵۱ سوره شوری از دیدگاه فخر رازی و علامه طباطبائی نوشته عفت طالبی و محمدمهدی مشکاتی؛ ۲. ضابطه‌مندی تفسیر ساختاری در تفاسیر المیزان، الاساس و فی ظلال القرآن (مطالعه تطبیقی سوره شوری) نوشته طلعت حسنی بافرانی و معصومه امام و ۳. تفسیر وحی با محوریت آیه ۵۱ سوره شوری نوشته غلامرضا رئیس‌یان و الهه شاه‌پسند.

اما هیچکدام از مقالات فوق به سوره‌شناسی سوره شوری نپرداخته‌اند و تاکنون هیچ مقاله‌ای در این زمینه به چاپ نرسیده است.

۲. سوره‌شناسی

سوره‌شناسی یکی از مهم‌ترین انواع یا رشته‌های نوپدید در حوزه علوم قرآنی است که نزدیک‌ترین انواع علوم قرآنی به آن، دو دانش قرآنی «فضائل القرآن» و «خواص القرآن» است.

دانش سوره‌شناسی از یک سوی، مجموعه علوم قرآنی را متحول می‌گرداند، و از سوی دیگر، به درمان دردهای بشر و پیشبرد علم و اعتلاء بخشیدن به اخلاق در جامعه اسلامی و جامعه بشری می‌پردازد. در پرتو سوره‌شناسی به حکمت قرآن در تفکیک و تعیین سوره‌ها پی‌می‌بریم و با خواص و کارایی‌های هر یک از آن‌ها آشنا می‌شویم. سوره‌شناسی، اسماء حسنا قرآن از جمله نور، بلاغ و شفاء، هدایت و بیان را کاربردی می‌گرداند و آن‌ها را از شعارگونه و کلیشه‌ای بودن خارج می‌سازد و راه‌های بسته تدبر در قرآن را به روی ما می‌گشاید. در سوره‌شناسی - که قرآن‌شناسی تفصیلی است - مخاطب به گونه‌ای عملی و کاربردی و تحلیلی، از نزدیک با قرآن مأنوس می‌شود و به فهم و درک صحیح سوره و

پيام‌هاى اصلى آن راه مى‌يابد و حضور مستقيم و کارساز سوره‌ها در زندگى انساني تجربه مى‌شود (ر.ك؛ لساني فشاركي و مرادي زنجاني، ۱۳۹۱: ۱۸۶-۱۸۳).

۳. سورة شورى

پيش از ورود به بحث ضرورت دارد که سورة شورى شناخته شود که در ادامه به آن خواهيم پرداخت.

۱-۳. نام‌ها و القاب سوره

«شورى» که يکى از نام‌هاى اين سوره است برگرفته از آيه ۳۸ سوره مى‌باشد که به مسأله مهم شورا اشاره دارد (ر.ك؛ طبرسى، ۱۳۷۴: ۱۳/۵۴). نام ديگر اين سوره «حاميم عين سين قاف» است. که در برخى روايات معانى‌اي برگرفته از اين حروف درباره خداوند آمده است (ر.ك؛ عروسي حويزى، ۱۴۱۵: ۴/۵۵۷).

۲-۳. وجه تسميه سوره

نام سورة «شورى» برگرفته از آيه ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بُيِّنْهُمْ﴾ (شورى/۳۸) است اين آيه از اصل انساني و اجتماعى شورى و نظام و سيستم شورايى سخن مى‌گويد که از نشانه‌ها و خصوصيات بارز جامعه پرتلاش اسلامى مى‌باشد (ر.ك؛ طبرسى، ۱۳۷۴: ج ۱۳، ۵۴) در رابطه با معنای شورى راغب مى‌گويد: «کلمه (تشاور) و (مشاورت) و (مشورت) به معنای نظرخواهى با مراجعه بعضى به بعضى ديگر است و اين معنى از عبارت (شرت العسل) است، وقتى عسل را از کندو بيرون مى‌آورى، رأى و نظر را هم از شخص طرف مشورت بيرون مى‌آورى.» (راغب اصفهاني، ۱۳۷۴: ج ۲، ۳۶۱)

۳-۳. ترتيب نزول سوره

سورة «شورى» در قرآن کنونى چهل و دومين سوره بعد از «فصلت» و قبل از «زخرف» مى‌باشد و شصت و دومين سورة نازل شده بر پيامبر (ص) است (ر.ك؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۷۹).

۳-۴. تعداد آیات

از نظر کوفیان سوره «شوری»، پنجاه و سه آیه و از نظر دیگر علما و مدنیان و بصریان، پنجاه آیه دارد. این اختلاف ناشی از این است که: آیات «حم * عسق» (شوری، ۱-) و «کالاعلام» در آیه ۳۲ سوره «شوری» در نزد کوفیان، سه آیه به شمار آمده است (ر.ک؛ طبرسی «جوامع الجامع»، ۱۳۷۴: ۵/ ۴۷۸؛ کاشانی، ۱۳۳۳: ۸/ ۲۰۱) از ابن عباس (ر.ک؛ تفسیر عاملی، ۱۳۶۰: ۷/ ۴۴۵) قناده و مجاهد نیز نقل شده که این سوره، پنجاه و سه آیه دارد (ر.ک؛ طوسی، ۱۴۰۹: ۹/ ۱۴۰) و نظر مشهور همان پنجاه و سه آیه است.

۳-۵. تعداد کلمات و حروف سوره

در شمارش تعداد کلمات و حروف این سوره اختلاف است. برخی تعداد آن را ۸۰۶ کلمه و ۳۵۸۰ حرف (ر.ک؛ طبرسی، ۱۳۷۴: ۱۳/ ۵۵) برخی ۸۶۶ کلمه و ۳۵۸۸ حرف (ر.ک؛ ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۸: ۱۷/ ۵۳) و برخی ۸۶۰ و ۳۵۸۸ حرف (ر.ک؛ قرشی، ۱۳۸۷: ۹/ ۵۵۱) گفته اند. احتمالاً این شمارش متفاوت، ناشی از اختلاف در شمارش آیات باشد، همان طور که در بخش تعداد آیات سوره «شوری» به آن اشاره کردیم.

۳-۶. زمان و مکان نزول سوره

برخی از جمله حسن بصری همه آیات این سوره جز سه آیه ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنِهِمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ (شوری/ ۴۰-۳۹-۳۸) را مکی دانسته اند.

اما برخی دیگر از جمله «ابن عباس» بر این باورند که چهار آیه ۳۸، ۳۹، ۴۰ و آیه ۲۳ ﴿ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا...﴾ در مدینه نازل شده است. در مدینه و بقیه آیات در مکه فرود آمده است (ر.ک؛ طبرسی، ۱۳۷۴: ۱۳/ ۵۳). در مجموع باید گفت سوره «شوری» با توجه به موضوعات آن، از جمله

اصول سه‌گانه توحید، نبوت، معاد، وحی، قرآن، یک سلسله مباحث اخلاقی، سرنوشت شوم کفار در قیامت، صفات مؤمنان و کافران و... مکی می‌باشد. اما به نظر برخی پژوهش‌گران، آیات ۳۸ و ۳۹ در مدینه نازل شده‌است (ر.ک؛ قرشی، ۱۳۷۸: ۹/۴۵۲).

۳-۷. اسباب نزول آیات ابتدایی، میانی، انتهایی سوره

آیه ﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ (شوری/۱۶) درباره طائفه‌ای از بنی اسرائیل که پیغمبر خود را قبل تر و برتر از پیامبر اسلام (ص) می‌دانستند؛ نازل شده‌است (ر.ک؛ طباطبایی، ۱۳۶۷: ۱۸/۵۶-۵۵).

آیات ۲۳ تا ۲۶ مربوط به ایثار انصار است آن‌ها به پیامبر (ص) می‌گفتند اگر مشکل مالی پیدا شد اموال ما بدون هیچ قید و شرط در اختیار تو قرار می‌دهیم در این هنگام آیه ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ (شوری/۲۳) نازل شد اما منافقان گفتند که این سخنی است که او (پیامبر) بر خدا افترا بسته، و هدفش این است که ما را بعد از خود در برابر خویشاوندانش دلیل کند، آیه بعدی نازل شد ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشَاءُ اللَّهُ...﴾ (شوری/۲۴) گروهی پشیمان شدند و گریه کردند و سخت ناراحت شدند، آیه بعد نازل شد ﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ﴾ (شوری/۲۵)، پیامبر (ص) افرادی را به سراغ آن‌ها فرستاد و آن‌ها را بشارت داد که توبه خالصانه آن‌ها در نزد خدا پذیرفته شد. (طبرسی، ۱۳۷۴: ۲۲/۸۹).

آیه ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ نُنزِلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ (شوری/۲۷)، درباره جمعی از اصحاب صفا نازل شد که خواستار توانگری و وسعت معیشت شدند. «خباب بن ارت» می‌گوید: «این آیه درباره ما نازل شد که ناسپاسانه آرزومند اموال بنی‌نضیر و بنی‌قریظه بودیم، ابوعثمان مودن با استناد از عمر بن حریث روایت می‌کند که آیه درباره اصحاب صفا نازل شد که نعمت و ثروت دنیوی را تمنا

می کردند» (سیوطی، لباب النقول، بی تا: ۴۶۶).

آیه ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ مُّبِينٍ﴾ (شوری/۵۱) درباره یهود است: «یهود به پیغمبر (ص) می گفتند: اگر تو به راستی پیغمبری، چرا مثل موسی خدا را بالعیان نمی بینی و با او هم سخن نمی شوی؟ و تا چنین نکنی به تو ایمان نیاوریم. حضرت فرمود: موسی نیز خدا را ندیده است و آیه مورد بحث آمد که خدا هیچ بشری را آن مقام نداده است که با او سخن گوید مگر به وحی یا از پس پرده ای یا فرشته ای بفرستد...» (واحدی نیشابوری، ۱۳۸۳: ۱۹۸).

۳-۸. فضیلت تلاوت سوره

درباره فضیلت تلاوت این سوره از حضرت امام صادق (ع) نقل شده که فرمود: «هر کس سوره شوری با شناخت و ایمان بخواند، خدا او را در روز رستاخیز با سیمایی سپید و نورافشان همانند ماه شب چهاردهم برمی انگیزد. او در پیشگاه پروردگارش می ایستد و به او ندا می رسد که: هان ای بنده من! تلاوت سوره شوری را ادامه دادی و از آن نور گرفتی درحالی که به پاداش آن فکر نکردی؛ اگر می دانستی پاداش تلاوت خالصانه این سوره چه اندازه است در تلاوتش هرگز خسته نمی شدی، اما من امروز پاداش پرشکوه تو را به خاطر تلاوت آن خواهم داد؛ آنگاه فرمان می رسد که: هان ای فرشتگان! او را به بهشت برطرف و پرنعمت در آورید، به بهشت زیبایی که در آن کاخی از یاقوت سرخ برایش آماده شده است هدایت کنید. این کاخ به گونه ای است که درها و پنجره ها، بالکن ها و پله هایش نیز از یاقوت سرخ ساخته شده و برونش از اندرون آن و اندرون آن از برونش پیداست. و در آن کاخ هزار غلام و کنیز برای خدمت به صاحب آن آماده اند.» (ابن بابویه، بی تا: ۲۹۶-۲۹۵).

۳-۹. تعداد رکوعات سوره

یکی از تقسیم بندی های بسیار اسرار آمیز در قرآن کریم که در زمان ما مورد بی توجهی و

بی‌مهری بسیار قرار گرفته و بسیاری از مسلمانان نسبت به آن بی‌اطلاع‌اند، تقسیم قرآن کریم به پانصد و پنجاه و پنج واحد موضوعی است که تحت تعلیم پیامبر اکرم (ص) انجام شد و از دیرباز به «رکوعات قرآنی» مشهور بوده‌است؛ به این مناسبت که آن حضرت پس از قرائت سوره «حمد» در رکعات اول و دوم نمازهای خود، گاه سوره‌های کوتاه یا نه چندان طولانی و گاه یکی از این واحدهای موضوعی را قرائت می‌کرد و سپس به رکوع می‌رفته‌اند (ر.ک؛ لسانی فشارکی و مرادی زنجانی، ۱۳۹۴: ۸۸). وقتی در سیره و سنت پیامبر اکرم (ص) مجموعه‌ای از آیات محل رکوع واقع می‌شوند، نشانگر آن است که این آیات همانند یک سوره کامل عمل کرده‌اند و در نگاه آن حضرت هم‌پایه یک سوره مستقل تلقی می‌شوند (ر.ک؛ حرعاملی، ۱۴۰۹ق، وسائل الشیعه، ۶/ ۵۲-۵۰). سوره «شوری» به پنج واحد موضوعی یا رکوع تقسیم می‌شود. واحد موضوعی اول شامل آیات ۱ تا ۹، دومین واحد موضوعی شامل آیات ۱۰ تا ۱۹، سومین واحد موضوعی شامل آیات ۲۰ تا ۲۹، چهارمین واحد موضوعی شامل آیات ۳۰ تا ۴۳ و پنجمین واحد موضوعی شامل آیات ۴۴ تا ۵۳ می‌باشد (ر.ک؛ لسانی فشارکی و مرادی زنجانی ۱۳۹۱: ۵۷). در سوره‌شناسی سوره‌های بلند و چند واحدی، برای اینکه آن سوره‌ها را بهتر بشناسیم، یکایک رکوعات را بررسی می‌کنیم و حاصل مطلب هریک را استخراج می‌نماییم.

۳-۱۰. نظام‌نگ آیات سوره

یکی از مهم‌ترین جنبه‌های اعجاز بیانی قرآن- که اخیراً بیشتر مورد توجه دانشمندان قرار گرفته نظام‌نگ و اژگانی آن است. این جنبه، چنان زیبا و شکوهمند است که عرب را ناچار ساخت، از همان روز نخست اقرار کنند که کلام قرآن از توانایی بشر خارج است و تنها می‌تواند سخن خداوند باشد. اسلوب و شیوه بیان قرآنی- در عین حالی که موجب جذب و کشش عرب گردید- با هیچ یک از اسلوب و شیوه‌های متداول عرب شباهت و قرابتی ندارد، قرآن سبکی نو و روشی تازه در بیان ارائه داد که برای عرب بی

سابقه بود و بعداً هم نتوانستند در چنین سبکی سخنی بسرایند (ر.ک؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۳۱۹).

آیات سوره «شوری» غالباً با حرف «راء» ختم شده‌اند، در آیات ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۵، ۲۳، ۲۴، ۲۷، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۳، ۳۴، ۴۳، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰ و ۵۳ و آیات به ترتیب چنین‌اند: سعیر، نصیر، قدیر، بصیر، مصیر، کبیر، شکور، صدور، بصیر، قدیر، کثیر، نصیر، شکور، کثیر، امور، نکیر، کفور، ذکور، قدیر، امور. در آیات ۲۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹ و ۴۰ کلمات پایانی آیات با حرف «نون» ختم شده‌اند: تفعلون، یتوکلون، یغفرون، ینفقون، ینتصرون، ظالمین؛ و آیات ۱۰، ۱۳، ۱۴، ۱۷ و ۲۰ با حرف «باء» ختم شده‌اند: انیب، نیب، مریب، قریب، نصیب؛ و آیات ۳، ۴، ۵، ۱۲، ۲۱، ۳۲، ۴۲، ۴۵، ۵۱ و ۵۲ با حرف «میم» ختم شده‌اند: حکیم، عظیم، رحیم، علیم، دوبار الیم، مقیم، حکیم، مستقیم؛ هم چنین آیات ۶، ۴۱، ۴۴ و ۴۶ با حرف «لام» ختم شده‌اند: وکیل، سییل، سییل، سییل و نیز در آیات ۱۶، ۱۸، ۲۶ و ۲۸ با حرف «دال» ختم شده‌اند: شدید، بعید، شدید، حمید؛ فقط در آیه ۳۵ کلمه پایانی «محیص» می‌باشد و با حرف «صاد» پایان یافته‌است. و نیز آیه ۱۹ با حرف «زاء» ختم شده‌است.

۴. ارتباط و تشابه سوره شوری با سوره‌های زوج، مجاور و هم‌گروه

۴-۱. بررسی سوره زخرف به عنوان سوره زوج شوری
سوره زوج «شوری» سوره «زخرف» است. سوره «زخرف»، ۴۳ سوره در ترتیب قرآن کنونی و ۶۳ سوره به ترتیب نزول است که بعد از سوره «شوری» در مکه نازل شد (ر.ک؛ معرفت، همان: ۷۹) و مشتمل بر ۸۹ آیه، ۸۳۳ کلمه و ۳۴۰۰ حرف است (ر.ک؛ طبرسی، ۱۳۷۴: ۹: ۶۶).

۴-۲. هماهنگی‌ها و تشابه زوج سوره شوری و زخرف

هر دو سوره شامل مباحثی چون توحید، نبوت، معاد و جهان پس از مرگ، اهمیت قرآن و

ویژگی‌های این کتاب و حیانی، هشدار نسبت به فرجام شرک، فرجام خداپرستان و مشرکان، صفات مؤمنان و مشرکان، پاداش مؤمنان و سرنوشت شوم کفار، مبارزه با شرک و یادآوری نعمت‌های خداوند می‌باشد (ر.ک؛ فقیهی رضایی، ۱۳۹۰: ۴۸۱ و ۴۸۹).

محور اصلی سوره «شوری» مسأله وحی و ویژگی‌ها و محتوای آن است و محور اصلی سوره «زخرف» بطلان رفتارها و عقاید مشرکان و اثبات ناکامی آن‌ها می‌باشد؛ با این حال آن چنان اتصال و ارتباط منطقی و طبیعی بین این دو سوره برقرار است که هرگز احساس جدایی و انفکاک میان آن‌ها نمی‌شود، یعنی محور اصلی سوره «شوری» (مسأله وحی) در سوره «زخرف» مورد توجه قرار گرفته است و محور اصلی سوره «زخرف» (بطلان عقاید مشرکان و اثبات ناکامی آن‌ها) نیز در سوره «شوری» مورد توجه قرار گرفته است.

در آیات ابتدائی سوره مبارکه «زخرف» از ویژگی‌های کتاب و حیانی قرآن سخن می‌گوید، سپس به محور اصلی خود پرداخته است، در سوره «شوری» نیز به بیان دلایل توحید و بطلان شرک و هشدار نسبت به فرجام شرک اشاره می‌کند و تنها دین خدا را معیار در آخرت معرفی می‌کند (ر.ک؛ خامه‌گر، ۱۳۹۳: ۵۸-۵۷).

در سوره شوری آیات ۳ و ۴ درباره وحی و عزت قرآن و خداوند صحبت می‌کند همانطور که در آیات (زخرف/۴۳-۴۴) درباره وحی و عزت قرآن و خداوند صحبت می‌کند. در آیه (شوری/۹)، درباره توحید و سرزنش پرستش غیر خداوند بحث می‌کند همین بحث در (زخرف/۶۴) و (زخرف/۲۷) آمده است. در آیه (شوری/۱۰) دین را رفع کننده اختلاف معرفی کرده در آیه (زخرف/۶۳) حضرت عیسی (ع) و ارسال او به نبوت را رفع کننده اختلاف بیان کرده است به عبارت دیگر پیامبران و دین هر دو رفع کننده اختلاف می‌باشند.

آیه (شوری/۳۶)، متاع دنیا را بی‌ارزش و فانی و آخرت را پایدار و بهتر از دنیا معرفی می‌کند همین مباحث در آیه (زخرف/۳۵) دیده می‌شود.

آیات (زخرف/۱۵-۱۷) و (شوری/۴۹-۵۰) و (زخرف/۸۱-۸۲) به نفی فرزند داشتن

خدا می‌پردازند و ملک آسمان‌ها و زمین را از آن خدا می‌دانند و خدا را از داشتن چنین نسبت‌هایی (فرزند) تنزیه می‌کنند.

آیه (شوری/۲۲) و (زخرف/۶۸-۷۲) اشاره به مومنان و ورود آن‌ها به بهشت و نعمت-های بهشتی می‌کند و به نوعی آیات ۶۸ تا ۷۳ «زخرف» تکمیل کننده سیاق و معنای آیه ۲۲ سوره «شوری» می‌باشد.

۴-۳. مقایسه سوره شوری با سوره مجاور آن (فصلت)

از نگاه مطالعات سوره‌شناسی، سوره مجاور غیر از سوره زوج است. اگر سوره زوج، قبل از سوره جاری قرار گرفته باشد، سوره مجاور سوره بعدی خواهد بود، و اگر سوره زوج بعد از سوره جاری قرار گرفته باشد، سوره مجاور، سوره قبلی خواهد بود. سوره ماقبل سوره «شوری»، «فصلت» است. به این ترتیب سوره مجاور سوره «شوری»، سوره «فصلت» می‌باشد. برای یافتن ارتباط بین دو سوره متوالی، بهتر است به آیات انتهایی و ابتدایی آن دو سوره دقت کنیم. در واقع آیات ابتدایی سوره «شوری»، پاسخی است برای آیات انتهایی سوره «فصلت». (طباطبایی، ۱۳۶۷ ش، ج ۱۸، ص ۳۱) محور اصلی سوره «فصلت» اقدامات کافران در مخالفت با قرآن می‌باشد (ر.ک؛ خامه‌گر، ۱۳۹۳ ش: ۵۶).

آیات (فصلت ۳ و ۴۴) و (شوری/۷) به زبان قرآن (عربی فصیح و شیوا) و به ویژگی‌های دیگر قرآن از جمله هدایت، درمان، بشارت‌گر، و اندازنده اشاره کرده-است.

آیه (فصلت/۶) و (شوری/۵۱-۵۲)، این آیات به این اشاره می‌کند که وحی از طرف خداست، نه خواست بشر و اینکه بشر می‌تواند مخاطب سخن خداوند قرار بگیرد و خداوند تنها به پیامبران پیام وحی می‌فرستد.

آیه (فصلت/۴۶-۳۴) و (شوری/۴۰) به این اشاره دارد که، انسان‌ها را به انجام کارهای نیک و عفو و گذشت تشویق می‌کند و بیان می‌کند که نتیجه عمل خوب یا بد به خود انسان می‌رسد.

آیه (فصلت/۴۲) و (شوری/۱۷) به این اشاره دارد که در قرآن کریم هیچ گونه باطلی نیست (نه دروغ، نه تضاد، نه تحریف و نه...) و به حق نازل شده است.

آیه (فصلت/۴۵) و (شوری/۱۴) درباره اختلاف میان مردم است. در واقع آیه ۱۴ سوره «شوری» تعلیلی برای آیه ۴۵ سوره «فصلت» است و علت اختلاف و سرچشمه اکثر تفرقه‌ها را حسادت و ظلم و فزون‌طلبی بیان کرده است.

آیه (شوری/۵۲) و (فصلت/۴۴) به این اشاره دارد که قرآن وسیله هدایت و شفاء است و پیامبر مردم را به قرآن هدایت می‌کند.

آیه (فصلت/۵۰-۲۲) و (شوری/۲۵) به آگاهی خداوند بر اعمال انسان اشاره دارد.

۴-۴. بررسی سوره‌های هم‌گروه سوره شوری (حوامیم)

با تدبیر در سوره‌های دارای حروف مقطعه مشترک روشن می‌شود که مضامین و سیاق آن‌ها با یکدیگر مشابه و متناسب است. یعنی این کلمات با محتوای سوره‌ای که در آغاز آن قرار گرفته‌اند ارتباط دارند. از آنجایی که بین حروف مقطعه هر سوره با محتوای آن سوره ارتباط خاصی وجود دارد، براین اساس، همه سوره‌هایی که با حروف مقطعه همگون آغاز می‌شوند در خطوط کلی مضامین نیز همگون هستند (ر.ک؛ طباطبایی، ۱۳۶۷: ۱۰، ۱۸-۶) لذا می‌توان آن‌ها را هم‌گروه دانست، چنانکه جالب‌ترین و اساسی‌ترین گروه‌بندی‌ها در سوره‌ها و قرار دادن عناوین جمعی و گروهی برای آن‌ها از تعالیم پیامبر اکرم (ص) است. در این بخش به بررسی سوره‌های هم‌گروه سوره «شوری» که در سرآغاز (فواتح) به‌نوعی مشترک هستند می‌پردازیم.

«سوره شوری با حروف مقطعه «حم» شروع شده، بنابراین سوره‌های هم‌گروه سوره شوری سوره‌هایی هستند که با حروف مقطعه «حم» شروع شده‌اند و در گروه‌بندی سوره‌ها آن‌ها را حوامیم می‌نامند. در واقع حوامیم سوره‌های هفت‌گانه‌ای هستند که با حروف مقطعه «حم» (حامیم) شروع شده و در ترتیب جاویدان مصحف شریف، ردیف‌های چهل تا چهل و ششم را به خود اختصاص داده‌اند. این هفت سوره که

عبارتنداز: غافر ۴۰، فصلت ۴۱، شوری ۴۲، زخرف ۴۳، دخان ۴۴، جائیه ۴۵ و احقاف ۴۶ هم در ترتیب مصحف و هم در ترتیب نزول، به گونه‌ای استثنایی و جالب توجه، پشت سرهم قرار گرفته‌اند. این هفت سوره در لسان احادیث، با نام‌های دیگری نیز شناخته شده‌اند؛ از جمله «دبایح القرآن» (جمع دیباج / دیبا، پارچه ابریشمی خالص و گران‌قیمت و زیبا) و «عرائس القرآن» (جمع عروس) که هر دو عنوان از زیبایی‌های خاص سوره‌های حوامیم حکایت دارند و نیز «لباب القرآن» که نشانگر عظمت و عمق این هفت سوره است؛ یعنی عصاره و خلاصه همه قرآن در همین سوره‌ها نهفته شده‌است. این عنوان با محور موضوعی سور حوامیم نیز مطابقت دارد. کل قرآن را می‌توان در دو کلمه‌ی ایمان و کفر (مؤمن و کافر) خلاصه نمود، و این دو کلمه همان محور موضوعی سور حوامیم می‌باشد. در این سوره‌ها، مسأله کفر و ایمان و زمینه‌های آن از جهات مختلف و البته با الفاظ و بیان‌های گوناگون با یکدیگر مقایسه شده و شخصیت مؤمن و کافر و زمینه‌های کفر و ایمان در ابعاد مختلف مقابل هم قرار گرفته‌اند، و در مجموعه سور حوامیم، هریک از اعضای این گروه متکفل بیان و تبیین جنبه خاصی از این محور موضوعی مشترک می‌باشند؛ چنانکه سوره «احقاف» که آخرین سوره از این گروه است، بیشتر بر فرجام کفر و ایمان تأکید می‌کند و مؤمنان را با کافران از جهت فرجام و سرنوشت کاملاً ناهمگونی که دارند در برابر یکدیگر می‌نشانند، و احوال این دو گروه را عمدتاً در قیامت و آخرت با یکدیگر مقایسه می‌کند و بخش‌های قابل توجهی از آیات خود را به وصف قیامت و آخرت اختصاص می‌دهند و نمونه‌های شاخصی نیز از سرنوشت کافران، همچون فرجام قوم عاد ارائه می‌نماید» (لسانی فشارکی و مرادی زنجانی، ۱۳۹۱: ۱۱۰-۱۰۹).

سوره «فصلت» و «زخرف» هر کدام علاوه بر اینکه سوره‌های هم‌گروه سوره «شوری» می‌باشند، به ترتیب سوره مجاور و زوج سوره «شوری» نیز می‌باشند، در واقع سوره «فصلت» سوره مجاور سوره «شوری» و سوره «زخرف» سوره زوج سوره «شوری» می‌باشد، که قبلاً شباهت‌ها و هماهنگی‌های آن دو سوره با سوره «شوری» مورد بررسی قرار گرفت.

۴-۵. ارتباط سوره شوری با سوره غافر

سوره «غافر» شصتمین سوره است که بعد از سوره «زمر» در مکه نازل گردید (ر.ک؛ قرشی، ۱۳۷۸: ۱۳۳۰/۹). در ترتیب فعلی قرآن مجید چهلمین سوره بعد از سوره «زمر» می باشد (ر.ک؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۷۹). این سوره تمامی آیاتش در مکه نازل شده، چون مضامین آن برایین معنا شهادت می‌دهد، ولی بعضی‌ها گفته‌اند: که پاره‌ای از آیاتش در مدینه نازل شده، و این حرف قابل اعتنا نیست (ر.ک؛ طباطبایی، ۱۳۶۷: ۱۸/۴۸۰) عدد آیه‌های آن پیش کوفیان هشتاد و پنج آیه و پیش بصریان هشتاد و دو آیه است (ر.ک؛ طبرسی، همان: ۴۰۳/۵؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۱۰۶).

در قرآن هفت سوره پی‌درپی با آیه «حم» آغاز می‌شود که این سوره، اولین آن‌هاست. نام این سوره «غافر» از آیه سوم گرفته شده است که خداوند را «غافر الذنب» بخشنده گناهان معرفی می‌کند. نام دیگر این سوره «مؤمن» است، به جهت شخصی که در دستگاه فرعون بود و ایمان خود را کتمان کرد تا بتواند به موسی (ع) کمک کند. ماجرای این فرد که به «مؤمن آل فرعون» معروف گشته در آیات ۲۸ به بعد این سوره آمده است. محور اصلی سوره «غافر» هشدار به مجادله کنندگان در آیات الهی می باشد (ر.ک؛ خامه‌گر، ۱۳۹۳: ۵۵).

آیه (شوری/۵) و (غافر/۷) اشاره به استغفار فرشتگان برای اهل زمین و مؤمنان دارد. آیه (شوری/۲۵) و (غافر/۳) هردو به پذیرش توبه گناهکاران از سوی خداوند اشاره دارند.

آیات (شوری/۲۰-۳۶) و (غافر/۳۹) دنیا را بی‌ارزش و رزق و برق آن را زودگذر می‌داند و آخرت را سرای ماندگار معرفی می‌کنند.

سوره غافر آیه «﴿وَمَنْ تُوَلَّوْا مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾» (غافر/۳۳)، آیات (شوری/۴۴) و (غافر/۷۴-۳۴) به این اشاره دارد که خداوند برخی انسان‌ها را به سبب اعمالشان گمراه می‌کند مثلاً کافران و مسرفان (که امیدی به

بازگشتشان نیست) توسط خداوند گمراه می‌شوند.

آیه (غافر/۱۵) و آیه (شوری/۷) به انداز از روز قیامت اشاره دارند که این انداز توسط قرآن انجام می‌شود (ر.ک؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۹: ۲۰/۵۴ و طباطبائی، ۱۳۶۷: ۱۸/۲۵-۲۴).

آیه (غافر/۳۸) و (شوری/۵۲) به هدایت که توسط اولیای الهی و انبیا انجام می‌شود اشاره دارد.

آیات (غافر/۸۴-۸۵) و (شوری/۴۷) به مردم توصیه می‌کند که به موقع ایمان بیاورند چراکه ایمان هنگام مرگ فایده ندارد و در قیامت نیز بازگشتی به دنیا وجود ندارد تا ایمان بیاورند.

۴-۶. ارتباط سوره شوری با سوره دخان

سوره «دخان»، شصت و چهارمین سوره است که بعد از سوره «زخرف» در مکه نازل شده است و در ترتیب فعلی قرآن مجید چهل و چهارمین سوره بعد از سوره «زخرف» می‌باشد، (ر.ک؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۷۹) تمامی آیات این سوره در مکه نازل شده است و شاهد بر این مدعی ما سیاق آیات آن است (ر.ک؛ طباطبائی، ۱۳۶۷: ۱۸/۲۰۷) سوره «دخان» پنجمین سوره‌ای است که با حروف مقطعه «حامیم» آغاز می‌شود. تعداد آیات این سوره طبق روایات کوفیان پنجاه و نه آیه می‌باشد (ر.ک؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۷۹) این سوره «دخان» از آیه دهم این سوره گرفته شده است، کلمه «دخان» به معنای دود، دوبار در قرآن آمده است، یکبار که مربوط به آغاز جهان است در سوره «فصلت» آمده و یکبار که به پایان جهان اشاره دارد در آیه ۱۰ این سوره آمده است. بیشتر مطالب این سوره در بیان عظمت قرآن و نزول آن در شب قدر و مباحثی درباره توحید و سرنوشت کفار و همچنین ماجرای حضرت موسی، بنی اسرائیل و فرعون و بیهوده نبودن آفرینش و خلقت آسمان و زمین می‌باشد (ر.ک؛ قرائتی، ۱۳۸۷: ۱۰/۴۸۵) محور اصلی سوره دخان عذاب مخالفت با قرآن و آیات الهی است (ر.ک؛ خامه گر، ۱۳۹۳: ۵۹).

در آیه (شوری ۷) و (دخان/۵۸) از قرآن و ارسال آن به مردم سخن به میان آمده- است؛ تعلیلی است برای آیه ۷ سوره «شوری» و آیات ذکرشده، می‌توانند تکمیل‌کننده سیاق هم باشند.

در آیه (شوری/۱۸) و (دخان/۴۰) به انسان‌ها و تردیدکنندگان و منکران در معاد هشدار می‌دهد که برپایی قیامت حتمی است و هیچ شکی در آن نیست.

در آیه (شوری/۴۶) و (دخان/۴۱) به این اشاره شده است که در روز قیامت جز خداوند کسی انسان را یاری نمی‌کند و هیچ یک از دوستان انسان به داد او نمی‌رسند.

در آیه (شوری/۲۲) و (دخان/۵۱-۵۷) اشاره به لذات مادی و معنوی بهشتیان شده است و بهشت و نعمت‌هایش از فضل خداوند بزرگ است.

۴-۷. ارتباط سوره شوری با سوره جاثیه

سوره «جاثیه» شصت و پنجمین سوره‌ای است که بعد از سوره «دخان» در مکه نازل شده است، اما در ترتیب فعلی قرآن مجید چهل و پنجمین سوره بعد از سوره «دخان» می‌باشد (ر.ک؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۷۹) این سوره به شهادت سیاق آیاتش در مکه نازل شده، و بعضی از مفسران آیه «﴿قُلْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾» (جاثیه/۱۴) را از مکی بودن استثناء کرده‌اند، ولی هیچ دلیل و شاهدهی بر گفتار خود ندارند (ر.ک؛ طباطبائی، ۱۳۶۷: ۱۸ / ۲۴۸) تعداد آیات این سوره طبق روایات کوفیان، سی و هفت آیه می‌باشد (ر.ک؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۱۰۶) نام این سوره به مناسبت آیه ۲۸ آن انتخاب گردیده و «جاثیه» به حالت کسی گویند که به زانو درآمده باشد. اغلب مطالب این سوره درباره عظمت قرآن، دلایل توحید، پاسخ به مادیون، سرگذشت بعضی از اقوام پیشین، هشدار به گمراهان، دعوت به عفو و گذشت و اشاراتی نسبت به صحنه‌های قیامت است (ر.ک؛ قرآنی، ۱۳۸۷: ۱۰ / ۵۱۱) محور اصلی سوره «جاثیه» دعوت به توحید و پیروی از شریعت الهی است (ر.ک؛ خامه‌گر، ۱۳۹۳: ۶۰)؛ چنانکه نام دیگر این سوره «سوره الشریعه» است.

آیه (شوری/۱۴) و (جاثیه/۱۷) هر دو به بیان مسئله‌ی تفرقه و اختلاف انداختن بنی اسرائیل در دین بعد از اینکه علم برایشان آمد، آن‌هم به خاطر حسادت و برتری جویی که در میانشان بود، اشاره دارد.

آیه (جاثیه/۱۵) و (فصلت/۴۶) هر دو نتیجه اعمال خوب یا بد را برای خود انسان می‌داند.

آیه (شوری/۵۲) و (جاثیه/۲۰) درباره‌ی ویژگی‌های قرآن (مانند هدایت نور و بصیرت و رحمت) سخن به میان آمده است.

آیه (شوری ۱۵ - ۱۳) و (جاثیه/۱۸) درباره شریعت اسلام است و وظیفه پیامبر(ص) را در پیروی از شریعت اسلام بیان می‌کند و همچنین به مسأله نزول شریعت واحد بر پیامبران و اینکه اسلام عصاره تمام ادیان الهی می‌باشد؛ اشاره شده است.

۴-۸. ارتباط سوره شوری با سوره احقاف

سوره «احقاف»، شصت و ششمین سوره‌ای است که بعد از سوره «جاثیه» در مکه نازل شده است، اما در ترتیب فعلی قرآن مجید چهل و ششمین سوره بعد از سوره «جاثیه» می‌باشد (ر.ک؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۷۹) این سوره تمام آیاتش به جز دو آیه در مکه نازل شده و آن دو آیه عبارت است از آیه ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ...﴾ (احقاف/ ۸) و همچنین آیه ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ...﴾ (احقاف/ ۱۰) که در مدینه نازل شده‌اند (ر.ک؛ طباطبایی، ۱۳۶۷: ۱۸ / ۳۰۰) تعداد آیات این سوره طبق روایت کوفیان سی و پنج آیه می‌باشد (ر.ک؛ معرفت، ۱۳۸۹: ۱۰۶) نام سوره «احقاف» از آیه ۲۱ این سوره برگرفته شده است و «احقاف» به معنای شن‌های روانی است که بر اثر وزش باد در بیابان‌ها به صورت مستطیل و کج و معوج روی هم انباشته می‌گردد. محتوای کلی سوره «احقاف» بیان عظمت قرآن، مبارزه قاطع ضد هرگونه شرک و بت‌پرستی، بیان مسأله معاد و دادگاه عدل پروردگار، اشاره‌ای به داستان قوم عاد در سرزمین احقاف، اشاره‌ای به گستردگی و عمومیت دعوت پیامبر(ص)، تشویق مؤمنان و انذار کافران،

دعوت پیامبر(ص) به صبر و استقامت هرچه بیشتر و اقتدا به سیره‌ی انبیاء بزرگ پیشین(ر.ک؛ فقیهی رضایی، ۱۳۹۰: ۵۰۵-۵۰۲). محور اصلی سوره «احقاف» عواقب بی توجهی مشرکان به هشدارهای قرآن می‌باشد(ر.ک؛ خامه‌گر، ۱۳۹۳: ۶۱).
آیه (احقاف/۳۲) و (شوری/۳۱) بیان کننده این است که هیچ‌کس عاجز کننده خداوند نیست.

آیه (احقاف/۱۴)، (فصلت/۳۰) و (شوری/۱۵) به استقامت تأکید دارند و براساس آیات گفته شده آنچه ایمان را به باور می‌رساند، استقامت است.
در آیه (شوری/۱۳) نام هر پنج پیامبر اولوالعزم آمده اما در (احقاف/۳۵) پیامبران اولوالعزم را الگوی صبر معرفی کرده است ولی نامی از آنها نبرده است.

۵. محور موضوعی سوره

«این سوره پیرامون مسئله‌ی وحی سخن می‌گوید، که خود نوعی تکلم از ناحیه خدای سبحان با انبیاء و رسل او است، همچنان که می‌بینیم آغاز و انجامش در این باره است، در ابتدای سوره فرمود ﴿كَذَلِكَ يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (شوری/۳)، این‌گونه خداوند مقتدر حکیم به تو و کسانی که پیش از تو بودند وحی می‌کند و در آخر سوره هم فرموده: ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكَلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحِيًّا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ﴾ (شوری/۵۱) و هیچ بشری را نرسد که خدا با او سخن بگوید جز(از راه) وحی یا از فراسوی حجابی، یا رسولی بفرستد که به اذن او هرچه بخواهد وحی کند، همانا او والامقام حکیم است. تا آخر سوره و نیز در بین سوره هم چند نوبت سخن از وحی می‌آورد، یکجا می‌فرماید: ﴿كَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا...﴾ (شوری/۷)، و بدین‌سان قرآن عربی را به تو وحی کردیم... درجایی دیگر می‌فرماید: ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا...﴾ (شوری/۱۳)، برای شما از (احکام) دین همان را تشریح کرد که به نوح توصیه

کرده بود... و نیز می‌فرماید: ﴿اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ...﴾ (شوری/۱۷)، خداست که کتاب و ترازوی (اعمال و ایمان) را به حق نازل کرد...؛ همچنین چند نوبت در سوره سخن از وحی و نازل کردن کتاب و شریعت به میان آورده و وحی خود رزقی است برای انبیاء.

۶. محورهای موضوعی سوره شوری

موضوعات سوره «شوری» به‌طور کلی و خلاصه بدین شرح است:

۶-۱. استمرار وحی تا خاتم پیامبران

قرآن از استمرار تاریخی وحی و تعلیم خداوند یاد می‌کند و رسول اکرم (ص) را ادامه‌دهنده راه پیامبرانی برمی‌شمارد که مخاطب آفریدگار یگانه قرار گرفته و هشداردهنده بوده‌اند: ﴿كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (شوری/۳)، بدین‌سان حق ستیزان مکه با یک آیین آسمانی روبرو بوده که پیشینه آن در هر دورانی وجود داشته و امت‌های موسی، عیسی گواهان آن حقیقت می‌باشند.

۶-۲. طلب آمرزش فرشتگان برای بندگان

در آیه ۵ سوره، شکافتن آسمان‌ها و نزدیک بودن زمان آن برفراز مردمان، از یک سو به گفته‌های بی‌پایه مشرکان درباره خداوند و افتراهای جاهلانه به او اشاره دارد و از دیگر سو نزدیک بودن ساعت یا رستاخیر را می‌نمایاند: ﴿تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾ (شوری/۵). در حقیقت حاملان عرش به تسبیح و ستایش پروردگار خویش که نگه دارنده آسمان‌ها بوده و حافظان نیروهای خیر و گرویده از رهگذر آمرزش خواهی برای آنان می‌باشد ﴿وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾ (شوری/۵).

۳-۶. فلسفه گوناگونی امت‌ها

در آیه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ (شوری/۸). به گوناگونی امت‌ها در طی تاریخ بشر اشاره دارد که دلالت بر حکمتی دارد و آن اینکه هر گروه دچار آزمون و خطا گشته و شایستگی و ناشایستگی‌اش را در راه حیات و ابدیت نشان دهد.

۴-۶. اسلام، عصاره‌ادیان الهی

بر اساس آیه ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَ مَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَ مُوسَى وَ عِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَ لَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَ يَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ (شوری/۱۳)، اسلام عصاره ادیان الهی می‌باشد و دعوت اسلام به توحید، دعوت تازه‌ای نیست؛ دعوت تمام پیامبران اولوالعزم بوده‌است و وحدت شریعت در ادیان ابراهیمی وجود داشته‌است.

۵-۶. کافران و مؤمنان در برابر قیامت

موضع‌گیری کافران و ایمان آورندگان درباره‌ی معاد و جزاء، در خور اندیشیدن است که در آیه ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾ (شوری/۱۸)، در میان این دو دسته کافران و مؤمنان، علم و جهل جلوه‌گری می‌کند، که یکی یقین را در پی دارد و دیگری تردید و ضلالت را.

۶-۶. دوست داشتن اهل بیت پیامبر(ص)

خداوند در این آیه مقام‌های معنوی را به مؤمنان بشارت می‌دهد و به پیامبرش می‌گوید که از شما پاداش نمی‌خواهم مگر دوست داشتن خاندانم ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا

الْمُودَّةَ فِي الْقُرْبَى... ﴿شوری/۲۳﴾، بدون شک تمام خاندان پیامبر (ص) از مؤمنان شایسته کردار بوده و از بشارت ابدی حق برخوردار گشته‌اند. پیامبری که برترین پاداش‌های الهی را در آخرت خواهد دید بی‌گمان نیازی به اندوخته‌های زوال‌پذیر کافران و مشرکان نخواهد داشت و دوستی خاندانش را به منظور استمرار دعوتش می‌طلبد.

۶-۷. اجابت و برکت خداوند

خدایی که اسلام را معرفی می‌کند نسبت به انسان‌ها مهربان بوده و توبه آن‌ها را می‌پذیرد، همان‌طور که می‌فرماید: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ...﴾ ﴿شوری/۲۵﴾ و با چشم‌پوشی از لغزش‌های بندگانش مسیر تعالی‌شان را می‌گشاید. افزون بر این اجابت‌کننده دعاها و خواسته‌های آنان خواهد بود ﴿وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾ ﴿شوری/۲۶﴾ و در نهایت به خاطر پاکی تبت‌شان زندگی‌شان را آکنده از فزونی خواهد ساخت.

۶-۸. منشأ معصیت‌ها

وقتی که انسان از گام‌های شیطان پیروی می‌کند و از این رهگذر ناخواسته دچار مصیبت می‌شود نباید جز خود را ملامت کند: ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَاعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾ ﴿شوری/۳۰﴾. همچنین قرآن از مهربانی خداوند در چشم‌پوشی از بسیاری از لغزش‌ها خبر می‌دهد که مصیبت‌های فراوانی را به دنبال دارد.

۶-۹. برتری آخرت بر دنیا

خداوند در این آیه ﴿فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَ أَبْقَى...﴾ ﴿شوری/۳۶﴾، از دنیا و عطای خداوند در آن یاد می‌کند و آخرت را که همان «عِنْدَ اللَّهِ» است، خیر و جاودانه می‌شمارد.

۶-۱۰. ویژگی‌های مؤمنان به آخرت

ایمان آورندگان ویژگی‌هایی دارند. نخست توکل و اعتماد به کارساز بودن خداوند است ﴿عَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ (نحل/۹۹)، دیگر اجتناب از گناهان کبیره و زشتی‌هاست: ﴿وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ...﴾ (شوری/۳۷). ویژگی سوم گذشت، بزرگواری به هنگام بروز خشم و کینه است ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ (شوری/۳۷). چهارمین ویژگی در عبادت و دعا و نماز ظاهر می‌شود ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ...﴾ (شوری/۳۸) و ویژگی پنجم مؤمنان راینی با یکدیگر و اهتمام در یاری‌گیری از خردورزی جمعی است: «وامرهم شوری بینهم». ویژگی ششم انفاق است ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ (شوری/۳۸). و آخرین ویژگی آنان طلب کمک به هنگام ستم‌دیدگی و مقابله با ستمگران است ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ﴾ (شوری/۳۹).

۶-۱۱. نیکی و بدی و چشم‌پوشی از آزار دیگران

در آیه‌ی شریفه‌ی ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ (شوری/۴۰). خداوند می‌فرماید: اگر جاهلان دست به بدی می‌کشایند، باید با روش کریمان به مقابله با بدی پرداخت و جاهل را با نیکی کردن خویش ادب نمود.

۶-۱۲. سخن گفتن خداوند با بشر

همچنین در آیه‌ی فوق ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآيَاتِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ﴾ (شوری/۵۱)، قرآن گفت‌وگوی خداوند و انسان را ممکن ساخته و شکل‌های گوناگونی برای آن مطرح می‌کند (ر.ک؛ اسلام‌پناه یزدی، ۱۳۸۱ش: ج ۹، صص ۳۴۶-۳۰۴).

نتیجه گیری

۱. سوره شوری یکی از سوره‌های مبارک قرآن کریم است که از موقعیتی ویژه و جایگاهی بسیار والا برخوردار است و هر کس به هر میزانی که بتواند با این سوره آشنا شود، بهره‌های فراوانی از آن خواهد برد.

۲. ما در این تحقیق ابتدا سوره «شوری» را توسط دانش سوره‌شناسی مورد بررسی قرار دادیم و به‌طور کامل با جنبه‌های سوره شناختی سوره «شوری» یعنی شناخت جایگاه سوره در کل قرآن، محور موضوعی سوره، خواص و فضائل تلاوت سوره، محتوای سوره، شأن نزول آیات، شباهت و ارتباط سوره «شوری» با سوره‌های زوج (زخرف) و مجاور (فصلت) و هم‌گروهش (حوامیم)، ویژگی‌های خاص سوره «شوری» آشنا شدیم.

۳. همچنین در سوره‌شناسی سوره «شوری» پس از بررسی ارتباط و شباهت و هماهنگی‌های سوره «شوری» با سوره‌های زوج (زخرف) و مجاور (فصلت) و هم‌گروهش (حوامیم)، دانستیم که هر سوره به‌تنهایی مانند بخش و یا فصل کتاب، دارای انسجام معنایی است و از ابتدا تا انتها قصد بیان امر یا اموری خاص را دارد. مضافاً اینکه با سوره‌های مجاور خود، پیوستگی‌های معنایی به دلیل مجاورت دارد، و نیز با سوره‌های هم‌گروهش (سوره‌هایی که حروف مقطعه در آن‌ها مشترک است) ارتباط و پیوستگی معنایی دارد. از سوی دیگر، این بخش‌های قرآن علاوه بر استقلال معنایی و موضوعی، با سایر سوره‌ها به واسطه وجود شباهت‌های معنادار ارتباط‌های مفهومی مانند شرح، تکمیل و تبیین دارند.

۴. محور و مدار این سوره پدیده وحی و رسالت و محتوای پیام‌های خدا به پیامبران و چگونگی ارتباط آن بندگان شایسته و وارسته با خدا و بیان راه‌های دریافت پیام وحی الهی است و به همین تناسب از واکنش مردم در برابر وحی و رسالت و ایمان گروهی به آن، واکنش منفی و ناهنجار گروهی دیگر خبر می‌دهد و از فرجام شکوه بار ایمان آورندگان بر پیام‌های خدا و پیامبران او، و نیز تیره‌بختی مخالفان وحی و خودکامگان پرده برمی‌دارد.

۵. توسط دانش سوره‌شناسی دانستیم که تقسیم‌بندی قرآن به صورت سوره به سوره امری الهی و بر مبنای حکمت است و نظم و ترتیب سوره‌ها در قرآن امری توفیقی و بر اساس حکمت خداوند است.

۶. با توجه به آیه ۱۱۶ سوره اسرا ﴿وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ...﴾ یکی از اوصاف قرآن فرقان بودن آن است و یعنی قرآن برای اینکه فعال شود و کار کند باید فرقان شود، والا عمل نمی‌کند. بارزترین جلوه فرقان همین سوره به سوره بودن آن است. اگر فرقانیت قرآن در نظر گرفته نشود، فعالیت‌های مربوط به تبلیغ و ترویج قرآن، درحوزه نظری محصور می‌ماند و جنبه کاربردی پیدا نمی‌کند و در زندگی عملی مردم جاری نمی‌شود.

۷. در آخر باید گفت روش تحقیق در سوره‌های قرآن کریم «سوره‌شناسی» برای کسانی که به هر دلیل با قرآن مانوس نیستند، ایجاد انس می‌کند و برای کسانی که با قرآن مانوس‌اند، موجب افزایش کمی و ارتقاء کیفی انس با قرآن می‌شود.

منابع

قرآن کریم

ابن بابویه، محمد بن علی. (بی تا). *فضائل الشیعه*. ترجمه امیرتوحیدی. تهران: زراره.

_____ . *ثواب الأعمال وعقاب الأعمال*. ترجمه محمد رضا انصاری محلاتی. قم: نسیم کوثر.

ابوالفتوح رازی، حسین بن علی. (۱۳۷۸). *روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن*. به تحقیق محمد جعفر یاحقی و محمدمهدی ناصح. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

اسلام پناه یزدی، مهدی. (۱۳۸۱). *تفسیر ادبی قرآن*. قم: سرور.

بحرانی، سیدهاشم. (۱۳۸۹). *البرهان فی تفسیر القرآن*. مترجمان: رضا ناظمیان. علی گنجیان و صادق خورشیا. تهران: کتاب صبح.

حراعلی، محمدبن حسن. (۱۴۰۹ق.). *تفصیل وسائل الشیعه فی تحصیل مسائل الشریعه*. قم: مؤسسه آل بیت (ع).

- حویزی، عبد علی بن جمعه عروسی. (۱۴۱۵ق.). **نور الثقلین**. قم: اسماعیلیان، قم.
 خامه گر، محمد. (۱۳۹۳ش.). **مجموعه کامل ساختار سوره های قرآن کریم**. قم: مؤسسه
 فرهنگی قرآن و عترت نور الثقلین.
 راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۳۷۴ ش.). **المفردات فی غریب القرآن**. تهران:
 مرتضوی.
 سیوطی، جلال الدین. (۱۳۷۶ش.). **الاتقان فی علوم القرآن**. تصحیح محمد ابوالفضل ابراهیم.
 ترجمه سید مهدی حائری قزوینی. تهران: امیرکبیر.
 _____ . (بی تا). **لباب النقول فی اسباب النزول**. بیروت:
 دارلکتب العلمیه.
 صالحی نجف آبادی، عبدالله. (۱۴۲۹ق.). **فضائل القرآن الکریم و خواص سوره و آیانه**.
 بی جا: المکتبه الحیدریه.
 طباطبائی، سید محمد حسین. (۱۳۶۷ش.). **المیزان فی تفسیر القرآن**. ترجمه سید محمد
 باقر موسوی همدانی. قم: انتشارات بنیاد علمی فکری علامه طباطبائی.
 طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۴ش.). **جوامع الجامع**. ترجمه احمد امیری شاد مهری. مشهد:
 بنیاد پژوهش های اسلامی.
 _____ . (۱۳۸۰ش.). **مجمع البیان فی تفسیر القرآن**. به ویراستاری
 محمد رضا انصاری. ترجمه علی کرمی. تهران: انتشارات وزارت و ارشاد اسلامی.
 طوسی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق.). **النبیان فی تفسیر القرآن**. بیروت: دارالاحیاء التراث
 العربی.
 عاملی (موتوق)، ابراهیم. (۱۳۶۰ش.). **تفسیر عاملی**. تهران: صدوق.
 فقیهی رضایی، محمد و همکاران. (۱۳۹۰ش.). **قرآن حکیم و شرح آیات منتخب**. قم:
 فکرپویا.
 قرائتی، محسن. (۱۳۸۷ش.). **تفسیر نور**. تهران: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن.
 قرشی، علی اکبر. (۱۳۷۸ش.). **احسن الحدیث**. تهران: بعثت.
 کاشانی، مولی فتح الله. (۱۳۳۳ش.). **منهج الصادقین فی الزام المخالفین**. تهران: علمی.

کلینى، محمدبن یعقوب. (بی تا). **اصول کافى**. ترجمه محمد باقر کمره‌ای. تهران: اسوه.
لسانى فشارکى، محمدعلى و مرادى زنجانى، حسين. (۱۳۹۱ ش.). **روش تحقيق موضوعى در
قرآن کریم**. قم: بوستان کتاب.

_____ (۱۳۹۴ ش.). **سوره‌شناسى**. قم:

انتشارات نصاب.

معرفت، محمدهادى. (۱۳۸۹ ش.). **علوم قرآنى**. قم: مؤسسه فرهنگى تمهید.
مکارم شیرازى، ناصر و همکاران. (۱۳۷۹ ش.). **تفسیر نمونه**. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
نورى، حسين بن محمدتقى. (۱۴۰۸ ق.). **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**. قم: مؤسسه
آل بیت (ع).
واحدى نیشابورى، على بن احمد. (۱۳۸۳ ش.). **اسباب النزول**. ترجمه علیرضا ذکاوتى قزاقولو.
تهران: نشرنى.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی